

BİRİNCİ BÖLÜM

DELİL ve DELİLLENDİRME

1.1. DELİL KAVRAMI

Ceza muhakemesinin temel amacı, muhakeme konusu olan mevcut olayda maddî gerçeğin araştırılarak, hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde ortaya çıkarılmasını temin etmektir. Maddî gerçek ise, ancak akla uygun ve gerçekçi deliller vasıtasıyla ortaya çıkarılabilir.⁷

Delil (*evidence*), Arapça kökenli bir kelimedir ve “yol gösteren, kılavuz, belge, şahit” anlamına gelir.⁸ *TDK Türkçe Sözlükte*, delil sözcüğünün üç anlamına yer verilir. Bunlar, “insanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, kanıt, emare”, hukukta “kanıt”, eski dilde ise “kılavuz, rehber”dir.⁹ Şafak delili, “bir yol gösteren, isbatlayıcı kanıt, bir hukukî ihtilafı isbata yarayan bilgi ve bulgular” olarak tanımlar.¹⁰ *Arkadaş Türkçe Sözlükte* delil kelimesinin beş ayrı anlamı yer alır. İlk anlamıyla delil, “aranılan gerçeğe ulaştırabilen iz” olarak tanımlanır. Delilin eş anlamlıları olarak yeni dilde “kanıt”, eski dilde ise “emare” sözcükleri gösterilir.¹¹

CMK’de delilin ne olduğu tanımlanmamıştır. CMK’nin çıkarılmasını öngördüğü yönetmeliklerde de delillerin elde edilmesi, aranması ve el koyulmasından söz edilmekle birlikte, bir tanımlama yapılmamıştır. 1983 tarihli Polisin Adli Görevlerinin Yerine Getirilmesinde Delillerin Toplanması, Muhafazası ve İlgili Yerlere Gönderilmesi Hakkında Yönetmelik¹² (bundan sonra Delil Toplama Yönetmeliği – DTY) delilin ne olduğuna açıklama getiren tek normatif

⁷ Parlar v.d., a.g.e., s. 1.

⁸ Ferit Develioğlu, (2003), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 20. baskı, Ankara: Aydın Kitabevi, s. 172. Delil kelimesinin çoğulu “delâil, edile”dir. “Beyyine” ve “bürhân” delil ile eş anlama gelen kelimelerdir. Bkz. a.g.e., s. 172.

⁹ *TDK Türkçe Sözlük*, (2002), 9. baskı, Ankara: TTK Basımevi, s. 547.

¹⁰ Şafak Ali, (1996b), *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, 2. baskı, İstanbul: Temel Yayınları, s. 99.

¹¹ Püsküllüoğlu Ali, (2004), *Arkadaş Türkçe Sözlük*, 8. baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi, s. 263. Aynı sözlükte “kanıt” sözcüğünün genel anlamı “bir şeyin doğruluğu, gerçekliği konusunda inandırıcı belge” olarak yer almıştır. Kanıt sözcüğünün mantık ve felsefe bilimlerindeki anlamlarının yanında hukuk bilimindeki anlamı “anlaşmazlık konusu olan bir sorunda yargıcın kanıtlarını oluşturan, inandırıcı şey” olarak tanımlanmıştır. Bkz. a.g.k., s. 528.

¹² *Resmî Gazete*, Tarih: 17 Şubat 1983, Sayı: 17962.

düzenlemedir. Bu yönetmeliğin 3. maddesinde delil, “meydana gelen bir suçun aydınlatılması ve suç sanıklarının tespitine yarayan her türlü ispat vasıtası” olarak tanımlanmıştır.

Muhakeme hukuku açısından delil, uyuşmazlık konusu olayın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda hâkimde bir kanı oluşturmaya yarayan kanıtlama aracıdır.¹³ Ceza muhakemesi hukukunda delil; bir fiilin gerçekleşip gerçekleşmediği; gerçekleşti ise sanığın kimliği, suçun manevi unsurları gibi tartışmalı noktalarını ispatlamak için kullanılan vasıtalar.¹⁴ Bu sayılan maddî ceza hukuku konuları dışında, tanıklıktan çekinme hakkı, yaş küçüklüğü gibi usule ilişkin konulardaki uyuşmazlıkların çözümünde de yine temel araçlar delillerdir.¹⁵ Delillerin konusu uyuşmazlık konusu olay ya da ilişkidir. Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununun¹⁶ (HUMK) 76. maddesine göre, hukuk kuralları delillerin konusu olamaz ve hâkimin hukuk kurallarını görevi gereği uygulaması (*iura novit curia*) gerekmektedir.¹⁷

Bazı yazarlar, delillerin ancak hâkim tarafından delil olduğuna kanaat getirilen şeyler olduğu, dolayısıyla hâkimi bu kanaate götüren şeylerin ise, “delil araçları” şeklinde tanımlanması gerektiğini ileri sürmektedir.¹⁸ Kanımızca, kastedilen durumu “ispat araçları” olarak nitelendirmek mümkündür. Keza birçok yazar ceza muhakemesi ile ilgili kitaplarda “ispat araçları: deliller” şeklinde, ispat aracı ve delil kelimelerine aynı başlık altında yer vermektedir.¹⁹ Ancak “delil araçları” tanımlamasının çok da gerekli olduğu kanısında değiliz. Aynı şekilde soruşturma aşamasında elde edilen nesne ve kaynakların, ancak mahkeme önünde olayın canlandırılmasında kullandıklarında delil olarak nitelendirilebileceği, bu sebeple soruşturma evresinde suçla ilgili olarak elde edilen belge, beyan ve belirtilerin “şüphe sebepleri” olarak nitelendirilmesi gerektiği görüşünde olan bazı yazarlar söz konusudur.²⁰ 1412 sayılı CMUK’ta böyle bir ayrıma gidilmemiş olmakla birlikte,

¹³ Tutumlu Mehmet Akif, (2007), *Medeni Muhakeme Hukukunda Delillerin İleri Sürülmesi*, 4. baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi, s. 27.

¹⁴ Şafak Ali ve Bıçak Vahit, (2005), *Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis*, 6. baskı, Ankara: Roma Yayınları, s. 277; Parlar v.d., a.g.e., s. 10.

¹⁵ Şafak ve Bıçak, a.g.e., s. 277.

¹⁶ *Resmî Gazete*, Tarih: 1 Temmuz 1927, Sayı: 622, Tertip: 3, Cilt: 8, Sayfa: 760.

¹⁷ Tutumlu, a.g.e., s. 27.

¹⁸ Feyzioğlu, (2002), s. 141.

¹⁹ Ceza muhakemesi ile ilgili birçok eserde deliller ispat araçları olarak tanımlanmış, hatta aynı başlıkta “ispat araçları: deliller” şeklinde kullanılmıştır. Bkz. Turhan, (2006), s. 152; Öztürk ve Erdem, a.g.e., s. 358.

²⁰ Kuntay ve Yenisey, (2002), s. 540.

5271 sayılı CMK’de bu görüşe uygun olarak, yer yer “kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı” tabiri kullanılmıştır. Bazı koruma tedbirlerinin uygulanmasında kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı öngörülmüştür.²¹

Kriminalistik bilimcisi olan yazarlarca, suç soruşturması sırasında elde edilen materyallerin “bulgu” olarak nitelendirilmesi gerektiği, delilin ancak değerlendirme sonrası ispat aracı olarak kullanılan bulgular olduğu ileri sürülmektedir.²² 1982 Anayasasının²³ 38. maddesinin (6) fıkrasında “kanuna aykırı bulgular delil olarak değerlendirilemez” lafzı, bulgu-delil tefrikine gidildiğini desteklemektedir.

Kuşkusuz bu tanımlamalarda bazı haklılıklar söz konusudur.²⁴ Ancak aynı kavramlar için farklı yazarlarca farklı terimler kullanılması kavram kargaşasına neden olmaktadır. “Delil” kelimesinin genel kabul gören bir terim olması ve ayrıca CMK’de sadece delil kelimesi yer alması sebebiyle, bu çalışmada da “delil” kelimesinin kullanılması tercih edilmiştir.²⁵

1.1.1. Delillerin Çeşitleri

Ceza muhakemesinde delillerle ilgili kanuni bir tasnif bulunmamakla birlikte, deliller doktrinde çeşitli şekillerde tasnif edilir. Anayasanın 138. maddesinde hâkimlerin “Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak” karar vereceği hüküm altına alınmıştır. Anayasada vicdânî delil sisteminin kabul edilmesi ile “yasalara ve

²¹ Centel Nur ve Zafer Hamide, (2008), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. baskı, İstanbul: Beta Yayınları, s. 213.

²² Karakuş Oğuz v.d., (2005), *Olay Yeri Güvenliği ve Olay Yerinin Korunması*, Ankara: (y.y.), s. 16; Bayer Metin, (2003), *Olay Yeri İnceleme: Kriminal Laboratuvar Analizleri*, Ankara: Songür Yayıncılık, s. 27.

²³ *Resmî Gazete*, Tarih: 9 Kasım 1982, Sayı: 17863 (mük.), Tertip: 5, Cilt: 22, Sayfa: 3.

²⁴ Değerlendirme için bkz. Centel ve Zafer, a.g.e., s. 213.

²⁵ Bu tercihimizi TCK’nin “Suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme” başlığını taşıyan 281. maddesindeki düzenleme desteklemektedir. Mezkûr maddeye göre, gerçeğin meydana çıkmasını engellemek amacıyla, bir suçun delillerini yok eden, silen, gizleyen, değiştiren veya bozan kişi cezalandırılır. Bu durumda delil/delil aracı, delil/bulgu ayırımına gitmek, bu suçu işlenemez bir suç kılmaktadır. Eğer delil, ceza hâkiminin önüne gelmiş ve değerlendirmeye alındıktan sonra delil niteliği kazanmış araç ya da bulgular ise, hiç kimsenin hâkimin değerlendirmeye aldığı ve hükme esas aldığı delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme imkânı olamaz. Dolayısıyla burada delil olarak söz edilen, henüz hâkim değerlendirmesine tabi olmamış olan ve mahkemeye değerlendirilmesi amacıyla sunulacak olan veriler, ispat araçlarıdır. Aynı şekilde CMK’nin 160. maddesinde Cumhuriyet savcısına şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplama görevi verilmiştir. Burada da kastedilen, muhakeme konusu suçun ispatını sağlamak amacıyla ileri sürülecek olan araçlar ve verilerdir. Bu durumda delil, muhakkak hâkimin değerlendirmesinden geçmiş ve kabul edilmiş araçlar olarak kabul edilmemektedir.

hukuka” uygun her şeyin delil olarak değerlendirmeye alınabileceği sonucu ortaya çıktığından, ayrıca delillerin kanuni tasnifi yapılmamıştır.

Delillerin tasnifi, bu konuda yapılan akademik çalışmalarda ve uygulamada oldukça önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bu ayrımların pratikte hüküm verecek, yani delilleri değerlendirecek hâkimler ile delilleri toplamak ve ileri sürmekle görevli olanlar için yararı bulunmaktadır. Delillerin çeşitli şekilde tasnifinin yapılması mümkün olsa da bu çalışmada delillerin kaynak, ispat gücü ve içerik bakımından olmak üzere üç tür tasnifine yer verilecektir.

“Kaynakları bakımından deliller”, delillerin elde edildiği kaynakların tasnifiyle belirlenmektedir. Deliller temelde kişi (insan) kaynaklı deliller ve nesne kaynaklı (maddî) deliller olmak üzere iki kısımda değerlendirilmektedir.²⁶ İnsan kaynaklı delilleri, tanık, sanık ve diğer kişilerin beyanları oluşturur. Nesne kaynaklı deliller ise, her türlü belgeler ile beyanlar dışında kalan nesnelere²⁷

Kaynakları bakımından delillerin tasnifi, tabii olduğu delil toplama kuralları bakımından önem taşır. Bununla birlikte delillerin kaynakları bakımından tasnifinde bazı güçlükler söz konusudur. Kişi (insan) kaynaklı deliller sadece beyan delilleri midir, yoksa yine kaynağı insan olan parmakizi, vücut parçaları vb insan kaynaklı delil kabul etmek mümkün müdür? Bu sebeple kaynakları bakımından delillerin ayrımında bu sorunun giderilmesi gerekmektedir.

“İspat güçleri bakımından deliller”, doğrudan deliller/dolaylı deliller ve tek başına yeterli deliller/tamamlayıcıya ihtiyaç duyan deliller olmak üzere farklı gruplara ayrılmaktadır.²⁸ Doğrudan deliller, uyuşmazlık konusu olayı direkt olarak aydınlatan; dolaylı deliller ise uyuşmazlık konusunun doğrudan aydınlatılmasını sağlamamakla birlikte, buna katkı sağlayan delillerdir. Bir adam öldürme olayında tanığın “ben sanığı maktûlü öldürürken gördüm” şeklindeki beyanı doğrudan delile; “sanığı cinayet işlenen evin önünde elinde kanlı bir bıçak ile gördüm” demesi ise dolaylı delile örnektir.²⁹ Kimi zaman bir bulgu ya da veri, doğrudan delil ya da tek başına yeterli delil olsa da hüküm verilebilmesi için başka delillerle desteklenmesi

²⁶ Centel ve Zafer, a.g.e., s. 216.

²⁷ Parlar v.d., a.g.e., s. 11.

²⁸ Şafak ve Bıçak, a.g.e., s. 286 ve dev.

²⁹ Bu örnekler için bkz. a.g.e., s. 286–287.

gerekebilir.³⁰ Örneğin sanığın kolluğa verdiği ifade tamamlayıcı delillere ihtiyaç duyan bir delildir. Yargıtay bir davada, “hiçbir yan delille desteklenip doğrulanmayan, baskıya dayalı olduğu bildirilerek sonradan geri alınan hazırlık soruşturmasındaki ikrara dayanılarak mahkûmiyet kararı verilemez” kararına varmıştır.³¹

Delillerin ispat gücü bakımından, dolaylı/doğrudan ve tek başına yeterli/tamamlayıcıya ihtiyacı olarak tasnifi pratikte önem taşımaktadır. Kanımızca bu konuda daha sade bir tasnife gitmek daha yararlı olacaktır. Doğrudan ve tek başına yeterli delilleri “birincil deliller” (*primary evidence*); dolaylı ve tamamlayıcıya ihtiyacı olan delilleri de “ikincil deliller” (*secondary evidence*) şeklinde adlandırmak daha yerinde olacaktır.

“İçerik bakımından deliller”, kaba bir tasnifle beyan deliller (*testimonial evidence*) ve maddî deliller (*real evidence*) şeklinde tasnif edilmektedir.³² Bununla birlikte, delilleri içerik bakımından üçe ayırmak ve belge delilleri (*documentary evidence*) de ayrı bir kategoride yer vermek daha yaygın bir yaklaşımdır.³³ Beyanların içeriği sanık ve tanık gibi kişiler tarafından söylenen sözlerdir. Belge deliller ise, resmi ya da özel belge niteliği taşıyan her türlü evrak ile yazı, ses ve görüntü kayıtlarından oluşmaktadır. Belge ve beyan dışında kalan diğer nesne ve belirtiler, “maddî delil” ya da “belirti” olarak adlandırılmaktadır. Kunter/Yenisey, Öztürk/Erdem ve Centel/Zafer “belirti”³⁴ kelimesini tercih ederken, Şafak/Bıçak “maddî delil” tabirini kullanmaktadır.³⁵ Delillerin toplanması konusunu işleyen teknik çalışmalarda³⁶ da “maddî delil” tabirinin tercih edilmesi nedeniyle, bu çalışmada “maddî delil” tabiri kullanılacaktır.

³⁰ A.g.e., s. 288.

³¹ YCGK, E. 1990/1-139, K. 1990/163, T. 04.06.1990, (YKD, C. 16, S. 10, Ekim 1990, s. 1547).

³² Fisher Barry A. J., (2004), *Techniques of Crime Scene Investigation*, 7th Edition, USA: CRC Press, s. 1.

³³ Dennis Ian H., (1999), *The Law of Evidence*, London: Sweet and Maxwell, s. 369 ve dev.; Kunter ve Yenisey, (2002), s. 564 ve dev.; Şafak ve Bıçak, a.g.e., s. 290.

³⁴ Kunter ve Yenisey, (2002) , s. 585-586; Öztürk ve Erdem, a.g.e., s. 378; Centel ve Zafer, a.g.e., s. 362; Turhan, (2006), s. 176.

³⁵ Şafak ve Bıçak, a.g.e., s. 313.

³⁶ Kaygısız Mustafa v.d., (2002), *Olay Yeri İnceleme Hizmetiçi Eğitim Kaynak Kitabı*, Ankara: EGM Basımevi, s. 10; Kaygısız Mustafa, (2004), *Adli Bilimler*, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, s. 9. Ayrıca bkz. Lee Henry C. v.d., (2005), *Henry Lee's Crime Scene Handbook*, 2nd Edition, Barcelona: Elsevier Academic Press, s. 67; Horswell John (Ed.), (2004), *The Practice of Crime Scene Investigation*, USA: CRC Press, s. 4.

1.1.2. Delillerin Özellikleri

Ceza muhakemesinde hakim olan vicdânî delil sisteminde, bir suçun aydınlatılmasında her şey delil olarak kullanılabilir. Bir şeyi delil olarak değerlendirmek tamamen hâkimin kanaatine bağlıdır.³⁷ Ancak bu hâkimin bir şeyi delil olarak değerlendirmede sınırsız bir yetkiye sahip olduğu anlamına gelmez. Zira bir şeyin delil olarak kabul edilebilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekir.³⁸ Nitekim YCGK bir kararında, “Gerçek; akla uygun ve realist, olayın bütünü veya bir parçasını temsil eden kanıtlardan veya kanıtların bütün olarak değerlendirilmesinden ortaya çıkarılmalıdır. Yoksa bir takım varsayımlara dayanılarak sonuca ulaşılması, Ceza Muhakemesinin amacına kesinlikle aykırıdır” sonucuna varmıştır.³⁹ Böylelikle Yargıtay delillerin sahip olması gereken özelliklerin çerçevesini çizmiştir.

Ceza muhakemesinde öne sürülen delillerin, muhakeme konusu olayla ilgili (*relevance*) bir hususu ispat etmesi ya da çürütmesi gerekmektedir. Olayın herhangi bir boyutuyla ilgisi olmayan bir delilin, muhakemede yer bulması söz konusu değildir. Olayın bir kısmını veya tamamını yansıtan ve birbirini tamamlayan şeyler delil olarak kabul edilmektedir.⁴⁰ Yargıtay bir kararında “herkeste bulunması mümkün olan dürbün, sanığın atılı suçu işlediğinin kesin kanıtı olamaz” diyerek, suça özgü bir anlam taşımayan şeylerin delil olamayacağını ortaya koymuştur.⁴¹ Delillerin maddî gerçeğin ortaya çıkarılmasına fayda sağlaması ve ispat edici nitelikte olmaları aynı zamanda kanuni bir zorunluluktur. CMK’nin 206. maddesinin (2) fıkrasının (b) bendinde “delil ile ispat edilmek istenilen olayın karara etkisi yoksa” red olunacağı hükme bağlanmıştır. 1412 sayılı CMUK’ta “Delillerin ikamesi ve reddi” başlığını taşıyan 238. maddenin (c) ve (d) fıkralarında da aynı hususa yer verilmiştir. Buna göre; delil ile ispat edilmek istenilen vakıanın karara tesiri yoksa veya sanık lehine evvelce sabit olmuş bir duruma ilişkin olursa ve delil hiçbir suretle maksada elverişli değilse reddedilir.

³⁷ Ceza muhakemesindeki delil serbestisinin karşısında medeni hukukta kesin (kanuni) deliller söz konusudur. Kesin deliller hukukî uyumsuzluğu çözmek açısından çok etkilidir. Bir uyumsuzluğun kesin delil ile ispatlanması durumunda hâkimin burada herhangi bir takdiri söz konusu değildir. Tutumlu, a.g.e., s. 28.

³⁸ Turhan, (2006), s. 155.

³⁹ YCGK, E. 1993/6–79, K. 1993/108, T. 19.04.1993, (YKD, C. 19, S. 10, Ekim 1993, s. 1565).

⁴⁰ Şafak ve Bıçak, a.g.e., s. 279-280; Feyzioğlu, (2002), s. 141.

⁴¹ YCGK, E. 1990/9–156, K. 1990/188, T. 25.6.1990, (YKD, C. 16, S. 11, Kasım 1990, s. 1706).

Delillerin mantığa uygun (*reasonable*) ve güvenilir bir kaynaktan elde ediliyor olması (*reliability*) gerekir. Gerçeği tam olarak yansıtmayan şeylerin yanı sıra dedikodu, safsata, falcı veya medyum kehaneti gibi, akla ve mantığa aykırı veriler delil olamaz. Sadece duyu ile elde edilen bir sonuç tesadüfen olarak doğru olabilir, ancak hukuk bakımından ancak belli bir mantık silsilesi ile ulaşılabilen bir sonuç anlam taşıyabilir.⁴² Ayrıca temeli olmayan, kaynağı belirsiz bir verinin delil olma özelliği yoktur. Bununla birlikte delillerin içeriğinin de güvenilir olması gerekir. Örneğin muhakemenin farklı aşamalarında, birbiriyle çelişkili beyanda bulunan tanığın beyanı güvenilir kabul edilemez.⁴³

Delillerin bir diğer özelliği müşterekliğidir. Müştereklik, bir ceza davasında öne sürülen delillerin, muhakemenin bütün taraflarınca bilinmesi ve tartışılabilmesidir. Davaya bakan hâkimin özel yoldan, kişisel olarak edindiği ve mahkeme önüne getirilmeyen bir veri delil olarak kabul edilemez.⁴⁴ CMK'nin 217. maddesinin (1) fıkrasında “hâkim, kararını ancak duruşmaya getirilmiş ve huzurunda tartışılmış delillere dayandırabilir. Bu deliller hâkimin vicdânî kanaatiyle serbestçe takdir edilir” denilerek; ancak davanın bütün taraflarınca bilinen verilerin delil olarak kabul edileceği ortaya konmuştur. Aksi halde tarafların bilmediği bir delile itiraz etmeleri ve etkin savunma yapmaları mümkün olamaz.

Ceza muhakemesi ceza-adâlet sisteminin çalışmasını, adâletin tecelli etmesini sağlayan bir mekanizmadır. Dolayısıyla böyle bir mekanizmada hukuk dışı bir eyleme yer yoktur. Delillerin toplanması, ileri sürülmesi ve takdir edilmesi aşamalarında mutlaka hukukî usulün (*procedure*) yerine getirilmesi gerekmektedir.⁴⁵ Anayasanın 38. maddesinin (6) fıkrasında, “Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez” denilmektedir. CMK'nin 206. maddesinin (2) fıkrasının [a] bendinde, Anayasaya uygun bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bununla birlikte, CMK'nin 217. maddesinin (2) fıkrasında “yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir” denilerek; ceza muhakemesi hukukunda delillerle ilgili genel karakter ortaya konulmuştur. Burada delillerin niteliği veya niceliği yönünde bir sınırlama getirilmezken; delilin muteber olması

⁴² Hırş Ernest E., (2005), *Pratik Hukukta Metot*, 4. baskı, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 83.

⁴³ Şafak ve Bıçak, a.g.e., s. 281.

⁴⁴ A.g.e., s. 281–282.

⁴⁵ Öztürk ve Erdem, a.g.e., s. 453–454.

için hukuka uygun şekilde elde edilmesi bağlayıcı bir hüküm olarak ortaya çıkar. Bu durum CMK'nin "ifade alma ve sorguda yasak usuller" başlığını taşıyan 148. maddesinin (3) fıkrasında da açıkça belirtilmiş ve yasak usullerle elde edilen delillerin ne suretle olursa olsun değerlendirmeye alınmayacağı kesin hükme bağlanmıştır. 1412 sayılı CMUK'ta delillerin hukuka uygun olması zorunluluğu, hukuka uygun olmayanların değerlendirme dışı bırakılmasıyla sağlanmak istenmiştir. Yasak sorgu yöntemlerini düzenlediği 135/A maddesinde ve delillerin değerlendirilmesinin düzenlendiği 254/2. maddede, hukuka aykırı yollarla elde edilen delillerin değerlendirme dışı kalacağı yer almaktaydı.⁴⁶

1.1.3. Delillerin Fonksiyonu

Deliller öncelikle suç sayılan bir fiil sonrası Adliye'ye ulaşan davanın sağlıklı bir şekilde muhakeme edilmesi ve adâletin doğru tecelli etmesini sağlar. Bununla birlikte deliller ceza muhakemesinde çok önemli işlevlere sahiptir ve ispat hukukuna ilişkin ilkelerin işlenmesi delillerle doğrudan ilgilidir.

Ceza muhakemesinde delillerin öncelikli fonksiyonu, maddî gerçeğin ortaya çıkarılmasını (*factfinding*) sağlamaktır. Medeni muhakeme hukukundan farklı olarak, ceza muhakemesinde hukukî uyumsuzluğun yanında maddî gerçeklik yani geçmişte olmuş bir olayla ilgilidir.⁴⁷ CMK'nin 160. maddesinin (2) fıkrasında Cumhuriyet savcısının, maddî gerçeğin araştırılması ve âdil bir muhakeme için delilleri toplayarak muhafaza altına almakla yükümlü olduğu hükmüne yer verilerek, delillerin toplanmasının temel amacı ortaya konmuştur.

Deliller, ceza muhakemesi hukukunun temel ilkelerinden olan masumiyet karinesinin⁴⁸ işlenmesini sağlar. Anayasanın 38. maddesinin 4. fıkrasında "Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz" denilerek, masumiyetin esas olduğu (masumluk karinesi) anayasal güvenceye alınmıştır. Öyle ki; bir kimse suç işlediği yönünde ikrarda bulunsa dahi, elde edilen diğer deliller kişinin bu suçu

⁴⁶ Bıçak Vahit, (1996), *Improperly Obtained Evidence (A Comparison of Turkish and English Laws)*, Ankara: (y.y.), s. 76–77.

⁴⁷ Parlar v.d., a.g.e., s. 2.

⁴⁸ "Masumiyet Karinesi" tabiri yerine "suçsuzluk karinesi" tabirinin kullanılması gerektiği, esasında suçsuzluğun bir karine değil bir varsayım olduğu yönünde bir değerlendirme için bkz. Feyzioğlu Metin, (1999), "Suçsuzluk Karinesi: Kavram Hakkında Genel Bilgiler ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi", *AÜHFD*, C. 48, S. 1–4, s. 137, 157.

işlediğine dair vicdânî kanaati oluşturmuyorsa, kişi suçu işlemiş sayılmaz. Ceza muhakemesinin amacı, suçlu oluşturmak değil, gerçek suçluyu bulmaktır.⁴⁹ Böylelikle deliller insan hak ve onurunun korunması gibi işlevi yerine getirmektedir.⁵⁰

Deliller, savunma hakkının tam bir şekilde işlemesi için de önemlidir. Savunma hakkını kullanacak olan sanığın, kendi lehinde her türlü delili ileri sürebilme hakkı vardır. Bununla birlikte, iddia makamının da sadece sanık aleyhinde olan delilleri değil, aynı zamanda sanık lehine olan delilleri de toplaması ve iddianamesinde yer vermesi gerekmektedir. Nitekim CMK'nin 160. maddesinin (2) fıkrasında, Cumhuriyet savcısına şüphelinin lehine ve aleyhine olan delillerin toplanması görevi verilmiştir.

Delillerin, “şüpheden sanık yararlanır” (*in dubio pro reo*) ilkesinin işlemesi bakımından da önemli bir fonksiyonu vardır. Delillerin özelliklerinden biri, yeterli ve ikna edebilir olmasıdır. Eğer deliller bu özelliğe sahip değil, yani sanığın cezalandırılmasına yetecek kadar kuvvetli değil ise, bu durumda sanığın cezalandırılmaması gerekir.⁵¹ Yargıtay bir kararında, “Çelişkilerin giderilmesi için yapılan yüzleştirmede, tanık ...'in sövme duymadığını belirterek diğer tanıklarla aynı doğrultuda anlatımda bulunması karşısında, iddiadan başka kanıtlar gösterilmeden... hükümlülük kararı verilmesi”nin bozmayı gerektirdiği sonucuna varmıştır.⁵² Medeni hukukun aksine, ceza muhakemesinde, ispat yükü sorunu yoktur.⁵³ Nitekim sanığa susma hakkını tanıyan bir hukuk sisteminde ispat yükünün yeri bulunmamaktadır.⁵⁴

⁴⁹ Badem Uğur, (2004), *Olay Yeri Koruma İnceleme ve Delil Toplama Yöntemleri*, 2. baskı, Ankara: (y.y.), s. 12.

⁵⁰ Dennis, a.g.e., s. 27–28.

⁵¹ Feyzioğlu, (2002), s. 192–194.

⁵² Yargıtay 4. CD, E. 1992/4420, K. 1992/5029, T. 1.7.1992, (YKD, C. 19, S. 6, Haziran 1993, s. 940). Aynı davada sanık üzerine atılı başka bir suçla ilgili olarak, “bu eylemin sanık tarafından işlendiğinin yasaya uygun olarak yürütülen duruşma sonucu saptandığı, bütün kanıtlarla aşamalarda ileri sürülen iddia ve savunmaların temyiz denetimini sağlayacak biçimde ve eksiksiz sergilendiği, özleri değiştirilmeksizin tartışıldığı, vicdânî kanının kesin, tutarlı ve çelişmeyen verilere dayandırıldığı” için sanığa atılı yaralama suçunun onanmasına karar verilmiştir. Bkz. a.g.k., s. 940-941.

⁵³ Medeni hukukta kişinin (davacı ya da davalı) kendi iddiasının doğruluğuna hâkimi inandırmak amacıyla delil gösterme ödevine, “delil gösterme yükü” denir. Türk Medeni Kanununun (MK) 6. maddesine göre, kanunda aksi bir hüküm bulunmadıkça, tarafların hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatlama yükümlülüğü bulunur. Tutumlu, a.g.e., s. 29–30.

⁵⁴ Öztürk ve Erdem, a.g.e., s. 356.

İspat yükü iddia makamındadır.⁵⁵ Bir olgunun ispatlanamaması, onun tersinin kabul edilmesi için yeterli bir neden olarak kabul edilmemektedir.⁵⁶

1.2. İSPAT ve DELİLLENDİRME

İspat, Arapça kökenli bir kelime olup “bir şeyin gerçek yönünü ortaya çıkarma” anlamına gelir.⁵⁷ İspat kelimesinin öz Türkçe karşılığı olan “kanıtlamak” kelimesi *Arkadaş Türkçe Sözlükte*, “bir şeyin doğruluğunu, gerçekliğini, gerçek yönünü, olabilirliğini, yapılabirliğini kanıtla, belgeyle ya da eylemle ortaya koymak” olarak tanımlanır.⁵⁸ Ceza muhakemesinde, muhakeme konusu fiilin fail tarafından işlenip işlenmediği konusunda hukuka uygun vasıtalarla muhakeme makamının tam bir kanaate ulaşmasını temin işine, ispat denilmektedir.⁵⁹

Muhakeme makamının vicdanında muhakeme konusu olaydaki maddî gerçek hakkında kanaat oluşması, muhakeme makamına sunulan deliller vasıtasıyla olmaktadır. Nitekim 1982 Anayasasının 141. maddesinin (3) fıkrası, her türlü mahkeme kararının gerekçeli olma zorunluluğunu getirmiştir. CMK'nin 230. maddesinin (2) fıkrasında, gerekçede delillerin değerlendirilmesi ve tartışılması, hükme esas alınan ve reddedilen delillerin belirtilmesi ve hukuka aykırı elde edilen delillerin açıkça gösterilmesi gerektiği yer almaktadır. Muhakeme sonunda bir hükme varacak ve bunu gerekçelendirecek olan ceza hâkimi, gerekçesini deliller vasıtasıyla ortaya koyacaktır.⁶⁰

Muhakeme sonucu ceza hâkiminde oluşan vicdanî kanaati gerekçelendirirken delillere başvurmasını “delillendirme” olarak tanımlamaktayız. Bu terimi tercih etmemizin en önemli nedeni, ispatın mutlak bir anlam taşımasıdır. Ceza hâkimi geçmişte yaşanmış olayla ilgili şüpheleri, bugün mevcut olan delillere dayanarak yenebilir. Bu durumda şüphe artık yerini, bir belirliliğe bırakır. Binaenaleyh ceza muhakemesinde deliller hiçbir zaman mutlak bir belirliliği sağlamayabilir. Delillerin taraflara gösterdiği ihtimal (olasılıktır) dir ve ihtimal belli bir dereceye varınca

⁵⁵ Feyzioğlu, (1999), s. 149.

⁵⁶ Centel ve Zafer, a.g.e., s. 689. Ceza muhakemesinde ispat yükünün daralma eğiliminde olduğu yönünde bir değerlendirme için bkz. a.g.e., s. 159.

⁵⁷ Püsküllüoğlu, a.g.k., s. 500.

⁵⁸ A.g.k., s. 528.

⁵⁹ Öztürk ve Erdem, a.g.e., s. 356.

⁶⁰ A.g.e., s. 357.

vicdanî kanaat oluşur.⁶¹ Ceza muhakemesinde muhakeme konusu geçmişte yaşanan bir olay olduğundan, olayı tüm ayrıntılarıyla açığa çıkarmak, en ince ayrıntısına kadar ortaya koyabilmek her zaman mümkün değildir. Ceza muhakemesinde ispatın “mutlak” değil, “nispi” nitelikte⁶² olması sebebiyle bu çalışmada, “ispat” kelimesi yerine “delillendirme” kelimesi tercih edilmiştir.

1.3. DELİLLENDİRMEDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Yöntem, bir hedefe varmak için takip edilecek yol anlamına gelir.⁶³ Delillendirme yapılabilmesi için belli bir yolun takip edilmesi, yani belirli yöntemlerin kullanılması gerekir. Ceza muhakemesinde, delillendirme yapılırken bazı yöntemlere başvurulur ve bu yöntemler belli bir mantık silsilesinde yerine getirilir.⁶⁴

1.3.1. Akıl Yürütme

Hukuk normları yorumlanırken ve uygulanırken esas itibariyle mantık kuralları uygulanır.⁶⁵ Mantık Arapça söylemek, konuşmak, dile getirmek anlamına gelen “ntk” (nutk, nutuk) kelimesinden türemiştir. Batı dillerindeki karşılığı olan *logic* kelimesi ise eski Yunanca “logos” kelimesinden türemiştir ve “akıl, düşünme, yasa, düzen, ilke, söz” anlamlarına gelir.⁶⁶ İkinci anlamıyla mantık, doğru ve düzgün düşünme formlarını inceleyen bilim dalıdır.⁶⁷

⁶¹ Kunter ve Yenisey, (2002) , s. 537.

⁶² A.g.e., s. 537. Suç fiili, belli bir zaman dilimi içinde gerçekleşir. Yunanlı düşünür Herakleitos’un “her şey akar hiçbir şey kalıcı değildir o yüzden aynı dereye iki kez girmek mümkün değildir; çünkü dereye bir kez daha girdiğimde hem ben hem de dere değişmiştir” sözü, bir zamanın yeniden yaşanamayacağını ve zamanın daima bir ilerleme içinde olduğunu özetidir. Ayrıntı için, *Standford Encyclopedia of Philosophy*, (2008), “Heraclitus, <http://plato.stanford.edu/entries/heraclitus/>, (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2008). Geçmişte belli bir zaman aralığında gerçekleşen bir eylemi bütün ayrıntılarıyla yeniden yaşamak mümkün olmadığı için, delillendirme bir kesinliğe değil, ihtimale işaret eder.

⁶³ Karayalçın Yaşar, (2001), *Hukukta Öğretim-Kaynaklar-Metod Problem Çözme*, 6. baskı, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 93. Yöntem kelimesi yerine kimi zaman Fransızcadan geçmiş olan “metot” kelimesi de kullanılmaktadır. Metot, Yunanca “tutulacak yol” anlamına gelen *methodos* kelimesinden gelir. Bkz. a.g.e., s. 93.

⁶⁴ Kazakistan El-Farabi Milli Devlet Üniversitesi, (1996), *Kriminalistik*, (Haz. Komisyon, Çev. Komisyon), Ankara: YEPA Yayınları, s. 6 (bundan sonra *Kriminalistik*).

⁶⁵ Karayalçın, a.g.e., s. 98.

⁶⁶ Özlem Doğan, (2004), *Mantık*, İstanbul: 7. baskı, İnkılâp Kitabevi, s. 27.

⁶⁷ Çüçen A. Kadir, (2006), *Mantık*, 4. baskı, Bursa: Asa Kitabevi, s.15.